

לגבי פטור בעלים, ואילו שומר חנם לא קתני, שנפטר כשפשע בבעלים, ומשמע שהוא חייב בפשיעה אף בבעלים!

ודוחה הגמרא: ולטעמיה [לשיתך], שאם הוא היה פטור גם בפשיעה בבעלים, היתה המשנה צריכה לומר גם בשומר חנם, תיקשי, שומר שכר, מי קתני?! הרי שומר שכר, פטור בבעלים לכל הדעות!

אלא בהכרח, כך יש לך לומר: תנא, רק מילתא דכתיבא בהדיא קתני, דאתיא ב-ה-ב מדרשא לא קתני [התנא במשנתנו שונה רק דבר הכתוב בתורה במפורש, ולא שונה דבר שנלמד מדרשה], כי לא בא התנא להשמיע לנו כאן איזה שומר פטור, ואיזה שומר חייב בבעלים, אלא באיזה זמן יהיה הבעלים במלאכתו, ויפטר.

ומקשה הגמרא מברייתא על מאן דפטר: תא שמע ממה ששינונו: שאלה [שאל את הפרה], ושאל בעליה עמה, או שכרה ושכר בעליה עמה, או שאלה ושכר בעליה עמה, או שכרה ושאל בעליה עמה. בכל האופנים הללו – אף על פי שהבעלים עושים מלאכה של השואל או של השוכר במקום אחר ולא ביחד עם הבהמה, ומתה הבהמה אצל השואל, או נגבה לשוכר (36) – פטור.

שכר ובשואל, שבהם אמור דין הפטור בעלים, לא נאמר זה בפשיעה.

מאי טעמא? כי כתיב "אם בעליו עמו לא ישלם", אשואל ואשומר שכר, רק אהנך חיובי דכתיב בהו בהדיא הוא דמיכתיב [כשכתוב אם בעליו עמו לא ישלם בשואל ושומר שכר, נאמר זאת רק על החיובים שכתוב בהם במפורש], דהיינו גניבה ואבידה (35) ואונסין, אבל לא על פשיעה, שהם חייבים עליה מקל וחומר משומר חנם.

ואילו מאן דאמר פטור קסבר: מקרא נדרש לפניו, ולפני פניו, ואף שאין ויו המקישה את פרשיות השומר חנם והשומר שכר, יש לנו לדרוש סמיכות הפרשיות כדי ללמוד אחת מהשניה, וכי כתיב אם בעליו עמו, אשומר חנם נמי כתיב ובפשיעה האמורה בו. ושומר שכר ושואל נלמדים ממנו.

ומקשה הגמרא על מאן דפטר, ממשנתנו:

תנן, השואל את הפרה ושאל בעליה עמה, או השואל את הפרה ושכר בעליה עמה, שאל בעליה או שכרן, ואחר כך שאל הפרה, ומתה, פטור.

ומדייקת הגמרא: במשנה נזכר רק שואל

פשיעה שנלמד בשומר שכר מקל וחומר משומר חנם. ועיין עוד ברש"ש.

36. אם מתה אצל השוכר, אין צורך לפטור משום שכירות בבעלים, ולגבי שוכר צריך לומר שנגבה. (מיוחס לריטב"א דף צ"ה ע"ב ד"ה אעפ"י)

35. הקשה המיוחס לריטב"א: הגמרא לעיל אמרה שלמאן דאמר, דברה תורה כלשון בני אדם יש ללמוד מקל וחומר ששומר שכר חייב באבידה, ולא נאמרה אבידה בפרשה. ולפי זה שומר שכר צריך להיות חייב באבידה בבעלים. ותירץ, שעל כל פנים, הקל וחומר נלמד משומר שכר עצמו, לכן הוא בכלל הדינים שנאמרו בשומר שכר. מה שאין כן בחיוב

לא קתני! ומשמע שאין בו פטור בעלים, מפני שכל חיובו הוא רק בפשיעה, ופשיעה בבעלים חייב!

ומתרצינן: הא מני, רבי מאיר היא, דאמר: שוכר כשומר חנם דמי, והוא חייב רק בפשיעה, ובכל זאת נפטר בבעלים. ותנא שומר חנם, שאף על פי שאין חיובו אלא בפשיעה – פטור בבעלים, והוא הדין לשומר שוכר, שפטור בכל החיובים.

איבעית אימא, אפשר להעמיד את הברייתא הזו כרבי יהודה, שהלכה כמותו בכל מקום במחלוקתו עם רבי מאיר, (39) וכדמחליף רבה בר אבוה, ותני, לרבה בר אבוה היתה גירסא הפוכה בברייתא, וכך הוא שונה אותה:

שוכר כיצד משלם? רבי מאיר אומר כשומר שוכר. רבי יהודה אומר כשומר חנם.

אמר רב המנונא: יש שני תנאים בפטור בעליו עמו:

א. לעולם הוא [השואל] חייב באונסין, ואינו פטור עד שיהא בהמה ובעלים במלאכה אחת (40) לצורך השואל, כגון שתהא פרה וחורש בה, או חמור ומחמר אחריה [מנהיג אותן], לפי שיש לפרש את הכתוב "אם בעליו עמו" כפשוטו, שהבעלים עובדים עם הבהמה.

ועתה, הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בדין השוכר, כדי לדון בברייתא זו, כדעת מי היא הולכת.

כתוב בתורה בסוף פרשת שואל [שמות כב, יד] "אם שכיר הוא, בא בשכרו". ופירוש הפסוק הוא: אם לא שאל את הבהמה אלא נתן שכר עבור השימוש בה, אין לו משפט שואל להתחייב באונסין.

אך לא פירשה התורה, אם דין השוכר הוא כשומר חנם או כשומר שוכר, לפיכך נחלקו בו תנאים.

רבי מאיר אומר, שוכר דינו כשומר חנם, לפי שאינו מקבל שכר על שמירתו (37).

רבי יהודה אומר, שוכר דינו כשומר שוכר, לפי שיש לו הנאה מהחפץ (38).

וברייתא זו, סבריה [היו סבורים בה]: הא מני, רבי יהודה היא, דאמר: שוכר דינו כשומר שוכר, ולכן לא הוזכר בברייתא דין שומר חנם.

ומקשינן: והא האי תנא, קתני מילתא דאתיא מדרשא [והרי תנא זה שונה דבר שבא מדרשה], ולא רק מה שכתוב במפורש בתורה, כמו התנא של משנתנו, שהרי הוא שונה שדינו של שוכר הוא כדין שומר שוכר, ושומר שוכר נלמד מדרשה, ואילו שומר חנם

40. המעיין ברש"י יראה, שלשון הגמרא הוא, "עד שיהא בהמה ובעלים במלאכה אחת". ולשון עד "שתהא פרה וחורש בה, חמור ומחמר אחריה" מנהיג אותן, לפי שיש לפרש את הכתוב "אם בעליו עמו" כפשוטו, שהבעלים עובדים עם הבהמה.

37. רש"י בפרק האומנים. (פ' ע"ב ד"ה רבי מאיר אומר)

38. רש"י בפרק האומנים. (פ' ע"ב ד"ה רבי יהודה אומר)

39. מהרש"ל. ועיין תוספות ד"ה איבעית אימא.

ומתרצינן: לא, מדובר באופן שהבעלים עסוק באותה מלאכה.

אלא מאי "מקום אחר"? — דקא מרפי ואזיל קמה, המשאיל חופר בקרקע שלפניה, להקל על חרישתה, אך לא נמצא במקומה ממש.

ומקשינן: והא מודסיפא "על גבה" הוי, הרי מכך שהסיפא של ברייתא זו מדברת כשהמשאיל עושה מלאכה על גבי הבהמה. משמע שהרישא מדברת שעושה במלאכה אחרת, כפי שיתבאר.

דקתני סיפא: שאלה ואחר כך שאל בעליה, שכרה ואחר כך שכר בעליה עמה, אף על פי שהבעלים חורשים על גבה, ומתה — חייב. ואין פטור בעלים, מפני שלא היו עמו בשעת שאלה או שכירות הפרה.

הרי שהברייתא מחדשת בסיפא, שאף על פי שהיו בעליו עמו ממש, לא מועיל לפטור כיון שלא היו בשעת שאלה, ומשמע שכווצא בזה מחדשת הרישא, שאף על פי שהבעלים עשו מלאכה אחרת מועיל לפטור, כיון שהיו עמו בשעת שאלה.

ומתרצינן: אמרי: רישא וסיפא באותה מלאכה, שאם היו במלאכה אחרת, אין זה בעליו עמו. ובכל זאת, רישא רבותא [חידוש] קא משמע לן שפטור, וסיפא רבותא קא משמע לן שחייב. ויש למצוא חידוש ברישא ובסיפא גם באותה מלאכה.

רישא רבותא קא משמע לן, דאף על גב דלאו על גבה ממש, אלא לפניה, אבל דוקא באותה מלאכה, כיון דהוו בעלים בשעת שאלה — פטור.

ב. ואין השואל פטור עד שיהיו בעלים עמו במלאכה משעת שאילה עד שעת שכורה ומתה.

ומדייקת הגמרא: אלמא, קסבר רב המנונא, שדברי הכתוב "בעליו עמו", אכולה מילתא משמע [על כל הנאמר בפרשה], בין על "כי ישאל", ובין על "ונשבר או מת", בכולם נאמר הפטור של "אם בעליו עמו".

[ומחדש בזאת רב המנונא דבר שלא נאמר במשנה, כי במשנה רק נאמר שאם היו בעליו עמו בשעת האונס, ולא היו בשעת השאלה, אינו נפטר. אך לא מבואר במשנה, מה הדין אם היו רק בשעת השאלה ולא היו בשעת האונס? כי יתכן שצריך שיהיו עמו בשעת השאלה בלבד, ויתכן שצריך שיהיו גם בשעת האונס.]

רב המנונא סובר, צריך שיהיו גם בזמן השאלה וגם בזמן האונס, כדי שהשואל יפטר.

ואילו רבא, כפי שיבאר עתה, חולק על שני הדינים הללו.]

ובתחילה רבא מקשה על הדין הראשון, ואחר כך מקשה על הדין השני.

מתניב רבא ממה ששינונו: שאלה ושאל בעליה עמה, שכרה ושכר בעליה עמה, שכרה ושאל בעליה עמה, אף על פי שהבעלים עושים מלאכה במקום אחר, ומתה — פטור.

ומדייק רבא: מאי לאו [לכאורה], "במקום אחר" היינו במלאכה אחרת, ולא כמו שאמר רב המנונא, שצריך שהבעלים יהיו עם הבהמה באותה מלאכה!

לומר לך, אם היה עמו בעליו בשעת שאלה, אין צריך להיות עמו בשעת שבורה ומתה, ובכל זאת נחשב כבעליו עמו. אבל אם היה עמו בשעת שבורה ומתה, צריך להיות עמו בשעת שאילה.

הרי שהברייתא אומרת שהכל הולך אחרי זמן השאלה, בניגוד לדעת רב המנונא.

ולקמן הגמרא תבאר, כיצד לומדת הברייתא את דינה מהפסוקים.

ותניא אידך, יש ברייתא אחרת, שאומרת אותם דברים בסגנון שונה, ודורשת אותה דרשה בקצת שינוי (42).

דתניא: ממשמע שנאמר "בעליו אין עמו שלם ישלם", וכי אינו יודע מכך, שאם בעליו עמו, לא ישלם! אלא מה תלמוד לומר אם בעליו עמו?

לומר לך, כיון שיצאה הפרה השאולה מרשות משאיל שעה אחת בבעלים, ומתה — פטור, כי שעת השאלה היא הקובעת.

ומסקינן: תיובתא דרב המנונא תיובתא, ונדחו שתי ההלכות שלו.

עתה, הגמרא באה להסביר, כיצד הברייתות

וסיפא רבותא קא משמע לן, דאף על גב דעל גבה, כיון דלא הוו בעלים בשעת שאלה — חייב.

ותמהינן: האי מאי?! אי אמרת בשלמא רישא במלאכה אחרת, וסיפא באותה מלאכה כהכנת רבא, באמת מובן ברישא ובסיפא, דהיינו רבותא שיש בהם.

אלא אי אמרת, רישא וסיפא באותה מלאכה, כמו שרצינו לתרץ לפי רב המנונא, מאי רבותא! הרי אידי ואידי [זה וזה] באותה מלאכה הוי, ואין כל חילוק בסברא בין אם הוא על גבה או לפניה.

ובזה דחה רבא את ההלכה הראשונה של רב המנונא. ועתה בא רבא לדחות גם את ההלכה השנייה (41).

ועוד תניא, שאין צריך שיהיו בעלים עמו, גם בשעת שאלה וגם בשעת האונס.

דתניא: ממשמע שנאמר בתורה "אם בעליו עמו לא ישלם", וכי אינו יודע לדייק מזה שאם בעליו אין עמו, שלם ישלם?!

אלא מה תלמוד לומר [מה משמיע הכתוב] "בעליו אין עמו, שלם ישלם"?

41. רש"י.

אבל תוספות רבינו פרץ והריטב"א כתבו, שאין משמע מלשון הגמרא שאומרת "ועוד תניא" שהקושיא הזאת היא קושיא נפרדת.

וכתבו התוספות רבינו פרץ והריטב"א, שדינו של רב המנונא שצריך שור וחורש בו כדי שיהא נקרא בעליו עמו, יכול להיות רק אם נאמר כדברי רב המנונא שצריך להיות בעליו עמו בשעת האונס, שהרי שעה זו היא שעת מלאכה.

אבל אם נאמר, שדין בעליו עמו מתקיים בשעת השאלה בלבד, אי אפשר לומר שצריך שיהא שור וחורש בו, שהרי בשעה שהשואל מושך את הבהמה, אין הבעלים עובדים בה. ומכיון שיש הוכחה שבעליו עמו מתקיים בשעת שאלה בלבד, ממילא יש הוכחה שלא צריך שיעסוק באותה מלאכה.

42. כך היא דעת רש"י. אבל הרמב"ן חולק,

דרשו מהפסוקים את ההלכה הנלמדת, ויש בזה שתי דרכים.

אביי סבר לה כרבי יאשיה המובא לעיל [צד ב], והסובר שבמקום אשר כתבה התורה שני דברים וביניהם אות וי"ו החיבור, צריך שיהיו שניהם יחד לענין האמור בהם.

ומתריץ אביי לקראי שנאמר "וכי ישאל... ונשבר או מת... בעליו אין עמו... אם בעליו עמו", **כרבי יאשיה**.

א-13 ואילו **רבא סבר לה כרבי יונתן** החולק על רבי יאשיה, וסובר שבמקום אשר כתבה בו התורה שני דברים וביניהם אות וי"ו החיבור, לא צריך שיהיו שניהם ביחד. **ומתריץ לקראי האלו, כרבי יונתן**.

ומבאר הגמרא: **אביי סבר לה כרבי יאשיה, ומתריץ לקראי כרבי יאשיה**.

כתוב בתורה "וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת", הרי שהשאלה והאונס מחוברים על ידי אות וי"ו החיבור של המילה "ונשבר". ולדעת רבי יאשיה, מה שנאמר עליהם — נאמר על שניהם ביחד.

וכתוב אחר כך "**בעליו אין עמו שלם ישלם**", ויש להבין כך: **טעמא דליתיה בתרווייהו**, התורה מחייבת דוקא כשבעליו אין עמו, לא בזמן השאלה ולא בזמן האונס. **הא איתיה**

בחדא וליתיה בחדא, אבל אם היה עמו באחד מהם ולא היה עמו בשני — **פטור**.

ומצד שני אחר כך **כתיב "אם בעליו עמו לא ישלם"**, וגם הפסוק הזה מתייחס לשאלה והאונס ביחד, ויש להבינו כך: **טעמא דאיתיה בתרווייהו**, התורה פוטרת דוקא אם היה עמו בשניהם. **הא איתיה בחדא וליתיה בחדא**, אם היה באחד מהם **מחייב**.

וכך מתרצים את הסתירה: **לומר לך**, פעמים שהיה באחד מהם והוא חייב, ופעמים שהוא פטור. **היה עמו בשעת שאילה, אינו צריך להיות עמו בשעת שבורה ומתה** והוא פטור, **היה עמו בשעת שבורה ומתה** הוא חייב, וצריך להיות עמו בשעת שאילה ואז נפטור.

לקמן הגמרא מסבירה, מה הטעם לקבוע את שעת השאלה לשעת הפטור.

רבא סבר לה כרבי יונתן, ומתריץ לקראי כרבי יונתן.

כתוב בתורה "וכי ישאל... ונשבר או מת", ולדעת רבי יונתן, מה שנאמר על זה אחר כך יכול להתפרש או על השאלה או על האונס.

וכתוב⁽⁴³⁾ "**אם בעליו עמו לא ישלם**", משמע **דאיתיה בתרווייהו** [משמע שהיה בשניהם] והתורה פוטרת אותו, ומשמע **נמי דכי איתיה בחדא וליתיה בחדא** — פטור, שהרי

ועיין הערה הבאה.

43. גירסת הגמרא בספרים שלנו היא "דתניא" לפני "אם בעליו עמו". זוהי גירסא ישנה, ולפיה הברייתא הראשונה שהובאה לעיל סוברת כרבי יאשיה, והברייתא השניה כרבי יונתן. אביי מסביר את הברייתא הראשונה, ורבא מסביר את

הברייתא השניה.

רש"י דחה גירסא זו, ולפי שיטת רש"י מחק הב"ח את המילה "דתניא". אמנם הרמב"ן והריטב"א סוברים שמלשון הברייתא הראשונה משמע כרבי יאשיה, ומלשון הברייתא השניה משמע כרבי יונתן.